

NOMES TRADICIONAIS DE AVES DO SALNÉS

Por: Cosme Damián Romay Cousido

Meloxo, 14. CP 36980 O Grove (Galicia). E-mail: cdromay@gmail.com

O presente artigo é un dos primeiros froitos do proxecto do *Atlas de nomes vernáculos de Galicia e comarcas veciñas*, coordinado polo autor destas liñas e auspiciado pola Sociedade Galega de Ornitoxía. Tanto o *Atlas* como este artigo naceron co propósito de obter unha visión fiable e completa da nomenclatura tradicional (vernáculo) das aves en galego, con base á realización de entrevistas a habitantes de aldeas e vilas de Galicia e comarcas veciñas de Asturias, León, Zamora e extremo norte de Portugal.

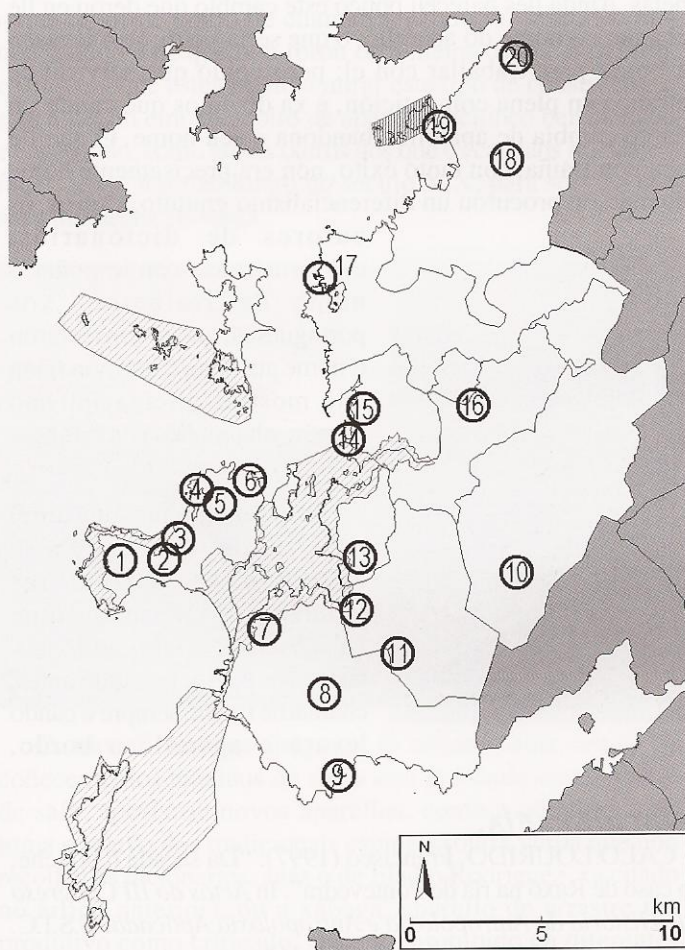

Figura 1. Puntos onde se recolleron nomes tradicionais de aves (2004-2010). *Concello do Grove:* 1: San Vicente do Grove, 2: Balea, 3: A Gandariña (Reboredo), 4: Porto de Meloxo, 5: Meloxo, 6: O Grove. *Concello de Sanxenxo:* 7: A Revolta, 8: O Carballo (Gondariño), 9: Portonovo. *Concello de Meis:* 10: Armenteira. *Concello de Meaño:* 11: San Miguel de Lores, 12: Dena. *Concello de Cambados:* 13: O Couto de Abaixo, 14: San Sadurniño, 15: Santo Tomé. *Concello de Ribadumia:* 16: Ponte Arnelas. *Concello de Vilanova de Arousa:* 17: Vilanova de Arousa. *Concello de Vilagarcía de Arousa:* 18: Castro Gudín; 19: Carril; 20: Moroi (límite co concello de Catoira). O raio vertical corresponde ao Parque Nacional das Illas Atlánticas (arquipélago de Cortegada), e o diagonal ao Lugar de Importancia Comunitaria "Complexo Ons-O Grove". O sombreado gris escuro corresponde aos concellos doutras comarcas. Cartografía: elaboración propia a partir de SITGA (2009)

Para o presente artigo, o autor recolleu nomes tradicionais de aves en 20 puntos da comarca do Salnés (suroeste de Galicia; **figura 1**). Aínda que se obtiveron algúns nomes xa desde o ano 1996, as entrevistas foron realizadas entre 2004 e 2010, cun especial esforzo a partir de 2007. En 2003 elaborouse un protocolo de actuación á hora da recollida de nomes (similar ao de Villarino *et al.*, 2002), que implicou o contacto e a conversa cordial cos veciños ou veciñas de máis idade dunha aldea ou vila, e a obtención dos seguintes datos: a) se naceron nesa aldea ou vila; b) se pasaron algún tempo en comunidades castelanfalantes (p.ex. para os homes durante servizo militar); c) se foron ou son afeccionados á caza ou á pesca (ou á natureza en sentido amplo); d) se se dedicaban ou dedican á gandería ou á agricultura; e) se tiveron ou teñen achegados ou coñecidos que cumpran os apartados anteriores.

De seguido, fóronse recollendo os datos que o entrevistado ía fornecendo, tanto sobre si mesmo como os nomes e características de cada unha das aves que coñece.

Nas localidades da costa, debido ao turismo e á inmigración, hai unha maior presenza de castelanismos na fala se a comparamos con zonas do interior; porén, tívose especial coidado en identificar estes nomes non galegos e anotalos á marxe.

Recopiláronse 675 nomes tradicionais de aves nesas 20 localidades, aos que habería que sumar 30 publicados en Enríquez (1974) e Ríos Panisse (1983). Tamén houbo 14 vernáculos descoñecidos (VD), isto é, ave coñecida polo informante, pero da cal non lembrou o nome tradicional

Figura 2. Xuvén de mazarico rubio (*Limosa lapponica*) na ribeira da ría de Arousa. Na costa do Salnés as limícolas de bico longo son coñecidas como mazaricos (con seseo) e biluricos/bilduricos.

durante a entrevista. A localidade con máis nomes compilados foi a vila do Grove, con 84, seguida de Portonovo, con 69 vernáculos. Os resultados completos, cos 719 nomes tradicionais de aves están detallados na **táboa 1**.

Tívoise especial coidado na transcripción dos nomes, anotando vogais abertas e pechadas e a presenza de gheada e seseo, rasgos lingüísticos aínda vivos na fala do Salnés e que caracterizan as denominacións tradicionais dalgunhas aves (**figura 2**).

Aínda que moitos dos vernáculos recollidos corresponderon a especies concretas, para outros casos só foi posible asignar un nome tradicional a unha familia de aves. Así, por exemplo, a familia Paridae (ferreiriños) conta cun total de catro especies nidificantes na comarca do Salnés (*Parus ater*, *P. major*, *P. cristatus* e *P. caeruleus*). Recolléronse un total de catro nomes diferentes, dos cales un é asignable en exclusiva a *P. major* (picaporte, obtido en

San Miguel de Lores) e os outros tres son xenéricos para *Parus*: ferreiriño, ferreiro e abelleira. Houbo nomes para esta familia Paridae en seis das 20 localidades con datos.

Obtívose tamén información sobre utilización de denominacións de aves, especialmente para nomes de embarcacións e establecementos comerciais e hostaleiros (**figura 3-8**).

A modo de conclusión, subliñar a interese en recompilar os nomes tradicionais de aves e doutros seres vivos antes de que se perdan (algúns informantes faleceron durante o período considerado neste traballo; **táboa 2**). O autor agradece aos lectores de *Aunios* o envío de máis nomes tradicionais de aves (e doutros animais) en calquera punto da comarca do Salnés aos enderezos: atlas@sgosgo.org e cdromay@gmail.com, para unha eventual revisión e ampliación deste traballo.

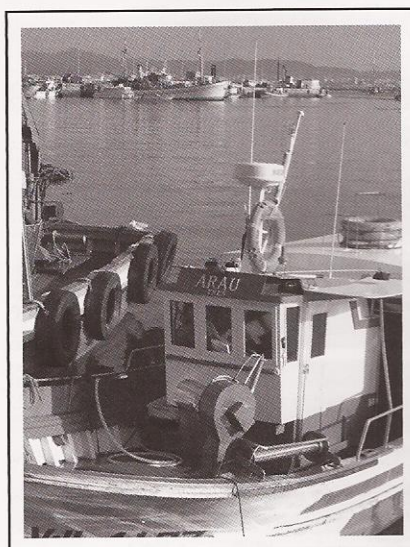

Figura 3. Barco pesqueiro no porto do Grove, de nome "Arau tres". A denominación arau/arao está relacionada con varias especies da familia Alcidae.

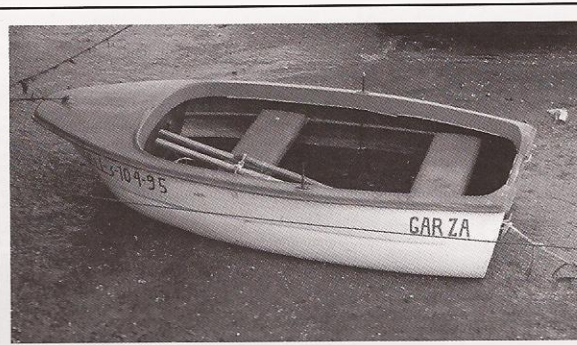

Figura 4. Pequeno bote na praia do Porto de Meloxo, O Grove, de nome "Garza".

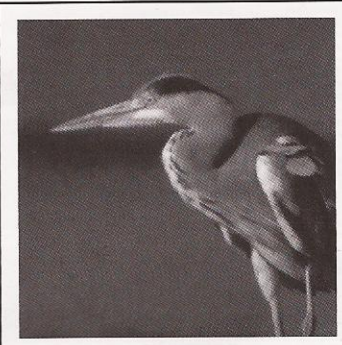

Figura 5. Garza real (*Ardea cinerea*).

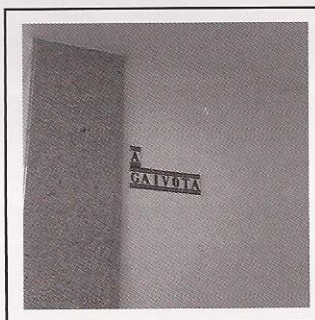

Figura 7 (esquerda). Establecemento comercial na illa da Toxa, O Grove, denominado "Gaivota". **Figura 8 (dereita).** Vivenda bautizada como "A Gaivota" na vila de Sanxenxo. Este vernáculo é moi popular para varias especies da familia Laridae.

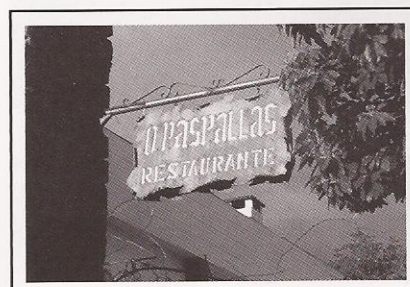

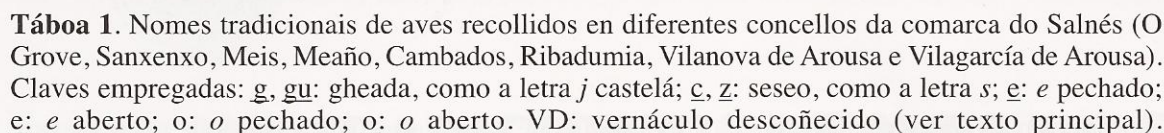
Figura 6. Restaurante en Vilanova de Arousa, de nome "O Paspallás". Esta denominación é a propia do *Coturnix coturnix*, especie antigamente moi estendida por cultivos de cereais de todo o Salnés e actualmente raro na comarca.

Referencias

- Conde Teira, M. Á. 1999. Nomes galegos para as aves ibéricas: lista completa e comentada. *Chioglossa* 1: 121-138. Grupo Naturalista Hábitat.
- Enríquez, M. C. 1974. Léxico de O Grove. *Verba* 3: 1-168. Universidade de Santiago de Compostela.
- Ríos Panisse, M. C. 1983. Nomenclatura de la flora y fauna marítimas de Galicia. II. Mamíferos, aves y algas. *Verba*, anexo 19: 1-118. Universidade de Santiago de Compostela.
- SITGA. 2009. *Cartografía de Galicia*. URL: <http://sitga.xunta.es/cartografia/> [con acceso: 01/01/2011].
- Villarino, A; González, S. & Bárcena, F. 2002. *Vertebrados da Limia dende a lagoa de Antela ós nosos días. Volume I - Aves: Gaviiformes a Piciformes*. Limaia produccions. Sandiás. 304 pp.

Fotografías

Cosme Damián Romay Cousido

46

Familia	Especie(s) / xénero(s)	Nome galego (oficial; Conde Teira, 1999)	San Miguel de Lores	Dena	O Couto de Abaixo	Santo Tomé	San Sadurníño	Ponte-Arnaldas	Vilanova de Arousa
			Meaño	Meaño	Cambados	Cambados	Cambados	Ribadumia	Vilanova
Anatidae	<i>Anas platyrhynchos</i>	Lavanco							
Anatidae	<i>Anas platyrhynchos</i>	Lavanco							
Anatidae	<i>Melanitta nigra</i>	Pentumeiro							
Anatidae	<i>Melanitta nigra</i>	Pentumeiro							
Anatidae	<i>Merus serrator</i>	Mergo cristado							
Phasianidae	<i>Alectoris rufa</i>	Perdiz							
Phasianidae	<i>Coturnix coturnix</i>	Paspallás							
Phasianidae	<i>Phasianus colchicus</i>	Faisán							
Gaviidae	<i>Gavia</i>	Mobella							
Podicipedidae	<i>Tachybaptus ruficollis</i>	Mergullón pequeno							
Procellariidae	<i>Calonectris diomedea</i>	Furabuchos/Pardela							
Procellariidae	<i>Puffinus</i>	Paiño pequeno							
Hydrobatidae	<i>Hydrobates pelagicus</i>	Paiño pequeno							
Hydrobatidae	<i>Hydrobates pelagicus</i>	Paiño pequeno							
Sulidae	<i>Morus bassanus</i>	Mascato							
Phalacrocoracidae	<i>Phalacrocorax</i>	Corvo mariño							
Phalacrocoracidae	<i>Phalacrocorax</i>	Corvo mariño							
Ardeidae	<i>Egretta garzetta</i>	Garza							
Ardeidae	<i>Ardea cinerea</i>	Garza real							
Ardeidae	<i>Ardea cinerea</i>	Garza real							
Ciconiidae	<i>Ciconia ciconia</i>	Cegoña branca							
Accipitridae	<i>Accipiter gentilis</i>	Azor							
Accipitridae	<i>Accipiter nisus</i>	Gabián							
Accipitridae	<i>Buteo buteo</i>	Miñato							
Falconidae	<i>Falco tinnunculus</i>	Lagarteiro							
Haematopodidae	<i>Haematopus ostralegus</i>	Gabilla							
Charadriidae	<i>Vanellus vanellus</i>	Avefría							
Charadriidae	<i>Charadrius hiaticula</i>	Pillara real							
Scolopacidae	<i>Callidris tringa</i>	Pilro/Bilurico							
Scolopacidae	<i>Gallinago gallinago</i>	Becacina							
Scolopacidae	<i>Scolopax rusticola</i>	Arcea							
Scolopacidae	<i>Numenius limosa</i>	Mazarico							
Scolopacidae	<i>Tringa</i>	Bilurico							
Scolopacidae	<i>Tringa</i>	Bilurico							
Scolopacidae	<i>Tringa</i>	Bilurico							
Scolopacidae	<i>Arenaria interpres</i>	Virapedras							
Scolopacidae	<i>Stercorarius</i>	Palleira							
Laridae	<i>Larus</i>	Galvota							
Laridae	<i>Larus</i>	Galvota							
Laridae	<i>Larus (grandes)</i>	Galvota							
Laridae	<i>Larus (pequenas)</i>	Galvota							
Sternidae	<i>Sterna</i>	Carrán							
Alcidae	<i>Alca torda/Uria aalge</i>	Carolo							
Columbidae	<i>Columba palumbus</i>	Pombo							
Columbidae	<i>Columba palumbus</i>	Pombo							
Columbidae	<i>Columba livia</i>	Pomba das rochas							
Columbidae	<i>Streptopelia decaocto</i>	Rula turca							
Columbidae	<i>Streptopelia turtur</i>	Rula							
Psittacidae	<i>Myiopsitta monachus</i>	Cata							
Cuculidae	<i>Cuculus canorus</i>	Cuco							
Tyrtonidae	<i>Tyto alba</i>	Curuxa							
Strigidae	<i>Athene noctua</i>	Moucho							
Strigidae	<i>Athene noctua</i>	Moucho							
Strigidae	<i>Strix aluco</i>	Avelalona							
Caprimulgidae	<i>Caprimulgus europaeus</i>	Avenoiiteira cincinta							
Apodidae	<i>Apus</i>	Carrilho							
Alcedinidae	<i>Alcedo atthis</i>	Picapeixe							
Upupidae	<i>Upupa epops</i>	Bubela							
Upupidae	<i>Upupa epops</i>	Bubela							
Picidae	<i>Picus viridis</i>	Peto verde							
Picidae	<i>Dendrocopos major</i>	Peto real							
Alaudidae	<i>Lullula arborea</i>	Cotovia pequena							
Alaudidae	<i>Alauda arvensis</i>	Laverca							
Hirundinidae	<i>Hirundo rustica</i>	Andorriña							
Hirundinidae	<i>Hirundo delichon</i>	Andorriña							
Motacillidae	<i>Anthus pratensis</i>	Pica dos prados							
Motacillidae	<i>Motacilla</i>	Lavandeira							
Motacillidae	<i>Motacilla flava</i>	Lavandeira amarela							
Motacillidae	<i>Motacilla cinerea</i>	Lavandeira real							
Motacillidae	<i>Motacilla alba</i>	Lavandeira branca							
Troglodytidae	<i>Troglodytes troglodytes</i>	Carriza							
Troglodytidae	<i>Troglodytes troglodytes</i>	Carriza							
Prunellidae	<i>Prunella modularis</i>	Azulenta							
Cinclididae	<i>Cinclus cinclus</i>	Merlo riello							
Turdidae	<i>Erithacus rubecula</i>	Paparrubio							
Turdidae	<i>Luscinia megarhynchos</i>	Rousinol							
Turdidae	<i>Saxicola torquatus</i>	Chasco							
Turdidae	<i>Phoenicurus phoenicurus</i>	Chasco							
Turdidae	<i>Turdus merula</i>	Merlo							
Turdidae	<i>Turdus merula</i>	Merlo							
Turdidae	<i>Turdus</i>	Tordo							
Sylviidae	<i>Phylloscopus</i>	Picafollas							
Paridae	<i>Parus</i>	Ferreirinho							
Paridae	<i>Parus</i>	Ferreirinho							
Paridae	<i>Parus (pequenos)</i>	Ferreirinho							
Paridae	<i>Parus major</i>	Ferreirinho real							
Aegithalidae	<i>Aegithalos caudatus</i>	Ferreirinho rablongo							
Oriolidae	<i>Oriolus oriolus</i>	Oureol							
Corvidae	<i>Garrulus glandarius</i>	Galgo							
Corvidae	<i>Garrulus glandarius</i>	Galgo							
Corvidae	<i>Pica pica</i>	Pega							
Corvidae	<i>Pica pica</i>	Pega							
Corvidae	<i>Corvus monedula</i>	Gralla pequena							
Corvidae	<i>Corvus corone</i>	Corvo pequeno							
Corvidae	<i>Corvus</i>	Corvo							
Sturnidae	<i>Sturnus</i>	Estorninho							
Sturnidae	<i>Sturnus unicolor</i>	Estorninho negro							
Passeridae	<i>Passer</i>	Pardal							
Fringillidae	<i>Fringilla coelebs</i>	Pimpín							
Fringillidae	<i>Serinus serinus</i>	Xilgareo pequeno							
Fringillidae	<i>Carduelis chloris</i>	Verderolo							
Fringillidae	<i>Carduelis carduelis</i>	Xilgareo							
Fringillidae	<i>Carduelis cannabina</i>	Xilgareo							
Emberizidae	<i>Emberiza</i>	Escribente							
Emberizidae	<i>Emberiza citrulus</i>	Escribente común							
Total de especies con nomes tradicionais			27	17	32	48	49	34	8

Informante	Lugar	Municipio	Profesión	Década nacimiento					Notas
				20s	30s	40s	50s	60s	
Anónimo	Couto de Abaixo	Cambados	Labrego						xubilado
Anónimo	O Couto de Abaixo	Cambados	Labrego						xubilado
Anónimo	O Couto de Abaixo	Cambados	Labrego						xubilado
José	San Sadurníño	Cambados	Manifeiro						xubilado
José	San Sadurníño	Cambados	Manifeiro						xubilado
Manuel	San Sadurníño	Cambados	Manifeiro						xubilado
Mon	Santo Tomé	Cambados	Mestre						
José	Dena	Meaño	Carpinteiro						xubilado
Anónimo	San Miguel de Lores	Meaño	Mestre						xubilado
José Manuel	Armenteira	Meis	Mestre						
Paco	Balea	O Grove	Informático						
Anónimo	Balea	O Grove	Labrego						xubilado
José	Meloxo	O Grove	Manifeiro						xubilado
Arturo	O Grove	O Grove	Barbeiro						xubilado
Francisco Javier	O Grove	O Grove	Manifeiro						
Francisco	O Grove	O Grove	Manifeiro						xa falecido
Sr. Fonteira	O Grove	O Grove	Manifeiro						xubilado
Francisco	O Grove	O Grove	Tendeiro						xa falecido
Monchito	Porto de Meloxo	O Grove	Manifeiro						xubilado
Ramón	Porto de Meloxo	O Grove	Manifeiro						xubilado
Manuel	Porto de Meloxo	O Grove	Manifeiro						xubilado
Antonio	Porto de Meloxo	O Grove	Manifeiro						xubilado
José	Porto de Meloxo	O Grove	Manifeiro						xubilado
Ricardo	Porto de Meloxo	O Grove	Manifeiro						xubilado
Luis	Porto de Meloxo	O Grove	Manifeiro						xubilado
Manuel	Porto de Meloxo	O Grove	Manifeiro						xubilado
Ramón	Porto de Meloxo	O Grove	Manifeiro						xubilado
Sr. Ochoa	Reboredo	O Grove	Labrego						xubilado
Ramón	San Vicente	O Grove	Manifeiro						xubilado
Pepe	Ponte Arnelas	Ribadumia	Mestre						xubilado
Angel	A Riveira	Sanxenxo	Condutor bus						
Clasimiro	O Carballo	Sanxenxo	Labrego						xubilado
Emilio	Portonovo	Sanxenxo	Manifeiro						
Anónimo	Castro Gudín	Vilagarcía de Arousa	Labrego						
Anónimo	Castro Gudín	Vilagarcía de Arousa	Labrego						
Felipe	Morci	Vilagarcía de Arousa/Catira	Manifeiro						xubilado
Genucha	Morci	Vilagarcía de Arousa/Catira	Non fornecida						xubilado

Táboa 2. Relación dos informantes do presente traballo.